נועם אלימלך — בלק

וירא בלק בן צפור כו'. ומתחילה נקדים לפרש פסוק "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים", דאיתא בגמרא "פתחו לי פתח כסדקו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם" וזהו "פתחו שערים", פירוש פתחו שערי התשובה ובזה תגרמו "ויבא גוי צדיק", פירוש שיהא תפילת הצדיק עולה עד למקום שורשה, כי לפעמים היא מעוכבת מלעלות מחמת הרשעים לכן תשובו, "שומר אמונים" זה קאי על הש"י השומר וממתין מתי תבוא תפילת הצדיק לפניו ושומר את התפילה לומר עליו "אמן", פירוש להסכים עמו בדבר שאלותיו להנתן לו.

וזהו ג"כ "וירא בלק כו' אשר עשה ישראל לאמורי", והבין שבודאי מחמת גודל צדקת ישראל נצחו לסיחון ועוג, לכך "ויגר מואב מפני העם" פירוש מפשוטי העם אשר אינם כי אם במדריגת יראה, היו מואב מתייראין מהם, כי האדם לפי מדרגתו שעובד כך ממשיך עליו, ואותן שעבדו מיראה המשיכו על עצמם יראה מלמעלה והיו אימתם מוטלת על שונאיהם, ולכך "ויגר מואב מפני העם". "ויקוצו מפני בני ישראל" אותם המרומזין בחינת "ישראל", והם הצדיקים גדולים העובדים מאהבה המשיכו על עצמם אהבה גדולה, ולכך קצו מואב בחייהם כי זה בלתי אפשרי לרשע לקבל אהבה בלבו, לכן קצו בחייהם ע"י האהבה שלא יוכלו לקבל.

או יאמר עד"ז, "פתחו שערים" דאיתא בשו"ע או"ח "אין עונין אמן אחר ברכת עצמו אלא אחר ברכה שהיא סוף הברכות", ונראה דהטעם הוא לפי שכל ברכה שאדם מברך הוא מעורר אותו העולם של הברכה ההיא אשר שם שורשה ואורה, ולכל ברכה וברכה הוא עולם בפני עצמו עד סוף כל העולמות, וברכה שהיא סיום הברכות היא נגד סוף העולמות, ולכך אחר ברכת עצמו אין שייך לומר אמן כיון שלא גמר עדיין האורות בכל העולמות, אבל חבירו רשאי לענות עליו אמן שהוא כמסכים על דבריו ובזה מעלהו יותר למעלה, אבל הוא עצמו אינו רשאי כי אם בסוף הברכות שהוא נגד סוף העולמות. ו"אמן" הוא שבח על כל העולמות יחד, כדרך שנתקן שהיו אומרים במקדש "מן העולם ועד העולם", והתקינו אח"כ לענות אמן והוא א', והוא ג"כ הפירוש "ברוך ה' מעולם ועד עולם אמן" פירוש הברכה שהיא מעולם עד עולם מותר לענות אמן אחר ברכותיו כנ"ל. ונמצא לפי זה שהצדיק הגדול שהוא עולה תמיד בכל הברכות עד סוף העולמות הוא היה מותר לענות אמן אחר ברכת עצמו. וזהו "פתחו שערים" היינו שהצדיק מתפלל שיפתחו לו שערי תפילות, "ויבא גוי צדיק" בברכותיו "שומר אמונים" פירוש שיהיה יכול לענות אמן אחר ברכותיו. והבן.

או יאמר עד"ז "וירא בלק כו'", כי בלק היה מבין בישראל שיכולין לפעול בדיבור שלהם כל מה שרוצים, ע"ד שאמרו הצדיק גוזר והקב"ה מקיים, וזהו "וירא" לשון הבנה, שהבין "את כל אשר עשה ישראל" הוא "לאמורי", כלומר בשביל אמורי הוא הדיבור, וזהו שאמרו אין כחו אלא בפיו. "ויגר מואב", ראוי לשום לב שאצל העם נאמר "ויגר" ואצל בני ישראל לשון "ויקץ", גם למה רמז כפל הלשון? ונראה כי הנה ינאי המלך אמר אל תתייראו מן הפרושים, כי ידע בהם שהם צדיקים גמורים ואינם יודעים לנקום נקם רק שהיה מתיירא משאר העם, וגם כאן אותם הצדיקים הנקראים "בני ישראל", מהם לא היו מתייראין כי היו בטוחים בעיניהם, אבל מפשוטי העם היו מתייראין, וזהו "ויגר מואב מפני העם", ודקדק לומר אצל בני ישראל "ויקץ" לומר שלא היו מתייראין מן הצדיקים אשר הם מדריגת בני ישראל אלא קצו במעשיהם הטובים, כדרך הרשעים שאינם יכולין לסבול מעשיהם, ולא כן דרך הצדיקים השמחים בטוב אחרים יותר מאד. וק"ל.

"כי לא נחש ביעקב כו'", ותרגום אונקלוס: ארי לא נחשיא צבן דייטב לדבית יעקב כו' כעידן יתאמר ליעקב ולישראל מה עבד אלהא. ויש לדקדק איך תליא הא בהא, משום דנחשיא אינם רוצים שייטיב לישראל "לכן יאמר ליעקב כו'" דהיינו דמלאכי השרת שואלין "מה פעל אל" והאיך תליא זה בזה? ועוד יש לדקדק במקראות הקודמין "ויבא אלקים אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם", ואח"ז כתיב "ויחר אף ה' כי הולך הוא", וכי אפשר שהקב"ה אמר לו בעצמו ואחר כך יחרה אפו בהילוכו, וח"ו לחשוב כזאת. אמנם רש"י ז"ל הרגיש בזה אך דברי תורה כפטיש כו'.

ונלע"ד לפרשו, דהנה המפרשים מהדרים ליתן טעם על כי מאין להם לישראל לנחול ג"כ בעוה"ז, אחר שיעקב ועשו חלקו בנחלת ב' עולמות ובחר יעקב בעוה"ב ומאין בא להם עוה"ז. ונ"ל טעם לשבח, דהנה הצדיק השלם במדרגתו ע"י הרהורי תשובה ומעשיו הקדושים הולך ממדריגה למדריגה עד הגיע למדרגת עלמא דאתכסיא הנעלם מקום שאין רשות ואחיזה להמנחשים שם, ומשם הוא ממשיך השפעות לישראל, נמצא באמת כן הוא שבמקום יניקת המנחשים שם אין לישראל שייכות בגוייהו, רק ישראל יונקים שפעותיהם ממקום גבוה ויקר מאד אשר אין להם רשות שם.

וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה "גם את העולם נתן בלבו" ר"ל "עולם" הוא מלשון נעלם הוא עלמא דאתכסיא, "נתן בלבו" של צדיק שיכול לעלות במדרגתו עד מקום הנעלם. וזהו ג"כ "עולם חסד יבנה", דהיינו מהעולם הנעלם כנ"ל ממשיך הצדיק חסד למידת בינה, כי יבנה אותיות בינה, ומה שנכתב היו"ד בתחילת התיבה הוא רמז למידת חכמה, כי יו"ד הוא חכמה, "והחכמה מאין תמצא" הוא עלמא דאתכסיא, והצדיק הולך במעשיו הקדושים עד המצאו מדריגה הזאת ומשם הוא ממשיך השפעות לישראל. וזה ג"כ נרמז בגמרא "שלשה דברים באים בהיסח הדעת ואלו הן נחש ומציאה ומשיח", והיינו שהנחשים מסיחין דעת הזאת שלא יהא לישראל חלק בעוה"ז, ולעומת זה גם הם מסיחין דעתם עד הגיעם לעולם המציאה הוא עולם הנעלם שהוא כמציאה ומשם המשכת השפעתם.

וזהו ג"כ "על זאת יתפלל כל חסיד", דהיינו שהצדיק יתפלל על כללות ישראל שיהא להם חסד ורחמים, כי חסיד הוא לשון חסד, והיו"ד הוא רמז ג"כ למדת חכמה שביד הצדיק להמשיך משם חסדים והשפעות, ואמר "לעת מצא" כשיגיע הצדיק לעת הזאת וימצא אותה, כי המידות נקראים "עתים", כי הא"ס ב"ה אין שייך בו עת, רק המידות היו כמוסים בכח הא"ס ב"ה והגיע העת שיוציאם מכח אל הפועל ולכן נקראים עתים, וכשימצא הצדיק המידה הזאת, כי זה א"א להיות עומד במדריגה הזאת בתמידות רק הוא במציאה, והיינו לעת מצא, "רק לשטף מים רבים אליו כו'", ר"ל "רק" הוא מיעוט, שממעט לשטף מים רבים הם הקליפות והנחשים מהשפעה הזאת ש"אליו לא יגיעו" שאין להם שייכות להשפעה זאת כנ"ל.

היוצא לנו מזה שהצדיק הולך במעשיו הקדושים ממדריגה למדריגה עד המצא ימצא המדריגה הזאת שאין להמנחשים שייכות בגווה. וזהו פירוש הכתוב "ויאמר אם לקרא לך באו האנשים" ובפרש"י שתקבל שכר והוא העוה"ז, "קום לך אתם" כי זה חלקך המגיע לך. אך "ויחר אף ה' כי הולך הוא" ר"ל כי תפס אומנותן של ישראל להיות הולך ממדריגה למדריגה כישראל, ויחר אף ה' כו', ולכן בסופו הרגו אותו בחרב. וזהו כוונת התרגום אונקלוס ארי לא נחשייא צבן דייטיב לדבית יעקב כו', דהיינו שהם באים בטענה שהעוה"ז הוא חלקם המגיע להם ומעתה מאין להם לישראל חלק ונחלה בעוה"ז, ולכן אמר "כעת יאמר ליעקב כו'" פירוש לזה צריך הצדיק להעלות למעלה עד עלמא דאתכסיא לפנים ממחיצת מלאכי השרת ושם הוא רחמים גמורים וחסדים גדולים.

טובו אוהליך כו'. איתא בגמרא שכל הברכות שנאמרו ע"י בלעם נתבטלו חוץ מן הפסוק הזה מה טובו. והטעם לזה נראה בהקדים לפרש פסוק "ולא אבה כו' לשמוע כו' ויהפוך כו'", יש לדקדק דמעיקרא אמר "ולא אבה לשמוע" משמע שלא רצה לשמוע אליו כלל, והדר כתיב "ויהפוך כו'" משמע ששמע אלא שהפכה לברכה. ונראה שהפירוש כך, דאיתא בגמרא "מתוך ברכתו של אותו רשע אתה יודע מה היה בלבו לקללם אלא שהפך הש"י לברכה", וכך פירוש הפסוק "ולא אבה" ר"ל שהקב"ה לא רצה לשמוע קללתו ולברכם בברכה שהיא היפך הקללה שחישב בלעם, אלא ברכם בברכה שאינו היפך הקללה, וכוונת הש"י ב"ה היה בזה כדי שלא יסבור בלעם שהקב"ה אינו חפץ לברך את ישראל אך לבטל מהם הקללה שלא תחול ולכך ברכם בהיפך מקללה, ולכן ברכם ב"ה בברכה אחרת למען ידע שכוונתו אינה כי אם לברך את ישראל ממש תמיד, וזהו "ולא אבה כו' ויהפוך" שהפך מחשבתו שרצה לקללם, והש"י ב"ה ברוב רחמיו לא די שביטל קללתו אף ברכם ברכה אחרת.

וזהו פירוש הפסוק "וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך כו'", פירושו ג"כ כדלעיל, דהיינו שבלעם הבין שהקב"ה אין כוונתו רק לברך את ישראל ולא לבטל קללתו לבד, שאל"כ היה לברכם בברכה שהיא היפך הקללה, ולכך עלה בלבו של בלעם ג"כ לברך את ישראל וחישב מחשבה טובה עליהם, ונתן הש"י בפיו ברכת מה טובו, ולכך נתקיימה כי לא היה בה משום מחשבת קללה משא"כ בשאר הברכות.

וזהו פירוש הגמרא "מברכתו של אותו רשע" כו', והיינו ברכת מה טובו, והיא נקראת "ברכתו" כי לא חישב בה קללה, משא"כ שאר הברכות שהיה בהם תערובות קללה וזה היה עיקר מחשבתו של אותו רשע בהם, ולכך נתקיימה זו דווקא . ופירוש "איך היה בלבו" קאי על שאר הברכות. והבן כי מתוק לחיך.

יזל מים מדליו וזרעו במים רבים. ידוע כי הצדיק הוא הממשיך השפעות להעולמות ולזה נקרא "דליו" שעל ידו בא השפע, וקי"ל ניצוק חיבור והוא כשר לטבול בו כמו במקוה עצמה, מאחר שנוזל מן הדלי אל הבור הוי חיבור לטהרה. והצדיק ג"כ הוא כך, שהשפע בא אליו ונוזלת ממנו אל מקורה למעלה ע"י דביקותו והוי ג"כ ניצוק והוי חיבור, ויכול להמשיך השפעות תמיד בלי הפסק בלי שום פעולה כלל רק בכח צדקותו כנ"ל. אך לפעמים צריך לעשות איזה פעולה כדי שלא יהיה למקטרג פתחון פה לקטרג, צריך לעשות איזה עובדא, מצוה או תורה או תפילה, ועל ידם ממשיך השפע, ואז נסתם פי המקטריגים מעליו ואין להם שליטה, כי בא בכח העובדא ההיא, והפעולה נקראת "זריעה", שהיא דבר הנראה כמו זריעה שזורעין כדי לפעול שיגדל התבואה אח"כ, כן הפעולה היא כדי להמשיך השפע.

וזה פירוש הפסוק "יזל מים מדליו", פירוש הצדיק ברוב דביקותו בלי פעולה יכול להמשיך ג"כ השפע הנקרא "מים" שהם החסדים, אך "וזרעו במים רבים" ר"ל שהפעולה היא בשביל "מים רבים" הם הקליפות הנקראים "מים רבים" שלא יקטרגו. והבן.

בדרך אחרת. תחילה נקדים פירוש בפסוק אחר ונבוא אל הביאור אשר לפנינו. והוא כי יש להקשות למה נענש משה רבינו ע"ה במי מריבה בהכותו הסלע, הלא הסכים הקב"ה על ידו דכתיב "ויצאו מים רבים", וכיון שעשה שלא כהוגן לא היה להסלע להוציא מים וכי עביד רחמנא ניסא לשקרי, אלא נראה בוודאי חלילה לו לאיש האלקים שלא לעשות רצון הבורא ב"ה, אלא שדרך הצדיק תמיד לחזור אחר טובות ישראל, ואף שנראה לו איזה דבר קצת עבירה בעשותו הדבר ההוא אך שיהיה לטובות ישראל, עושהו ויקבל עליו אף להיות בגיהנם עבורם כי כל תשוקתו להטיבם. ובאמת הצדיק יכול להמשיך השפע ע"י דיבורו הקדוש בלי שום פעולה גשמיות כלל, רק שלפעמים צריך הצדיק דווקא לעשות פעולה גשמיות, כי בדיבור אינו יכול לפעול כי אם לבני אדם המאמינים בזה שהצדיק יכול לפעול בדיבור, אבל אותם שאין מאמינים בזה צריך הצדיק להמשיך לו בדרך הטבע, ולזה צריך לפעולה גשמיות, בדרך משל אל החולה שאינו יכול לקבל הרפואות הטובים לו מחמת שהם חריפים ביותר וצריך לבקש לו רפואה קלה לפי טבעו שיהיה יכול לסבול, אף אם היה לוקח הרפואה החריפה היה יותר בריא, מה לעשות לו כיון שאינו יכול לסבול, והנמשל מובן.

וכוונת משה רבינו ע"ה ג"כ שסבר אמת אם אדבר אל הסלע יהיה כרצון הבורא ב"ה, אבל לא אהיה יכול לפעול כי אם לאנשים הצדיקים כאשר בארנו, לכך מוטב אעשה פעולה גשמיות ויהיה טוב לכולם והכל שוין בטובה, ולזה הסכים הקב"ה על ידו בראותו כוונתו הטובה מאד, ולזה כתיב "ויצאו מים רבים" פירוש רבים שהיו בשביל רבים די לכולם כנ"ל.

וזהו "יזל מים מדליו" פירוש הצדיק יכול להמשיך השפע ע"י דיבורו, כי הדיבור נקרא "דל", כי מי שרוצה לפעול בדיבור צריך להיות מוכנע כדל ואביון, כמו שמצינו בדוד המלך ע"ה שעשה עצמו כעני בעת התפילה כמ"ש תפילה לעני, "וזרעו במים רבים" פירוש הפעולות הגשמיות שעושה והם כמו זריעה נחשבים, הם בשביל מים רבים, פירוש בשביל ריבוי השפע שיהיה ג"כ לאותן שאינם יכולים לקבל ע"פ הדיבור. והבן.

וירא פינחס כו' ויקח רמח בידו. הדקדוק מפורש מה ראה, ורש"י הרגיש בזה ע"ש. ונראה דאיתא בילקוט ראובני וירא פינחס ראה מ"ם חתומה בדם פורחת להביא אותיות וי"ו תי"ו ונתייירא שח"ו שלא יהא מות לכן ויקח רמ"ח, פינחס גימטריא ר"ח, ונטל המ"ם וחיבר לשמו ונעשה רמ"ח.

ונקדים לפרש עוד פסוק אחד. "ואתם הדבקים כו'", דהנה אמרינן וכי אפשר לדבק בקב"ה אלא הדבק במדותיו מה הוא רחום כו', והנה העולמות נקראים מידות וצריך אדם לדבק עצמו ע"י עשיות המצות בעולמות, ואמנם גם העולמות הם גבוהים מעל גבוה וא"א לדבק בהם כי אם בעשות המצוה בשלימות, ולמדו לנו רבותינו איך נתנהג בעשיות המצוה, ואמרו מה הוא רחום, דהיינו הש"י המטיב לנו הוא הכל מצד הרחמים, כמ"ש חז"ל על פסוק מי הקדימני כו' כלום עשית מעקה אם לא נתתי לך בית, וכן בכל מצוה הש"י מקדים להאדם עושה המצוה, וזהו "מה הוא רחום כו'", דהיינו בעשותך המצוה תעשה ברחמים, הא כיצד? היינו בדביקות גדול במסירות נפש בכל רמ"ח אברים, ובזה אתה מרחם על עצמך ונשמתך כמ"ש ז"ל "מה יעשה אדם ויחיה ימית את עצמו", והיינו כמאמרינו במה שהוא ממית עצמו במסירות נפש בעבודתו בזה מחיה עצמו. וזהו "ואתם הדבקים" ר"ל הוי"ו מוסיף על ענין ראשון, היינו כשאתם מדבקים בהש"י ב"ה ע"י המצוות, תראו שתהיו גם אתם בהדביקות, פירוש תמסרו עצמכם בכל רמ"ח אברים ותכניסו הכל בהדביקות.

והנה הדביקות הוא דבר התבוננות ועיוני בשכל להסיר כל מחשבותיו רק שיהא חושיו ומחשבתו על הדבר הזה שהוא עושה, והוא הנקרא בשם "ראיה" שרואה בעין השכל להדבק בדבק טוב, וזהו "וירא פנחס", דהיינו בחשבו לעשות המצוה הזאת לנקום נקמת ה', ראה לעשות המצוה בדביקות גדול, "ויקח רמח" דהיינו כל רמ"ח אבריו ומסר נפשו והכניס כל עצמו בהדביקות, "וידקור את שניהם", ועי"ז השיב החימה מעל בני ישראל.

בדרך אחרת. והוא ע"פ דאיתא בגמרא "לעולם ילמוד אדם תורה ומצוות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה", נראה לפרש דהנה כל תורה ומצוות הנעשים בלי כוונה היא כגוף בלי נשמה, ונמצא כשאדם לומד תורה או עושה מצוה שלא לשמה נברא מזה רק הגוף לבד בלא נשמה, ולא כן הצדיק הקדוש הלומד לשמה שנברא על ידו רמ"ח אברים רוחניים, ויש יכולת ביד הצדיק הלומד לשמה להעלות התורה והמצוות של זה שלמד שלא לשמה, כי יכולת בידו להמשיך נשמה לתורתו של זה שעשה הגוף לבד. וזהו הפירוש "מתוך שלא לשמה בא לשמה" פירוש שהתורה היא תבוא ליד הלומד לשמה והוא יתקנה ע"י אברי הנשמה.

וזהו ג"כ יכול להיות כונת הפסוק "תפלה לעני כי יעטוף כו'", פירוש "עני" הוא הנקרא העני בדעת, ואינו יכול לכוין בתפילתו, ותקנתו שיחבר את עצמו עם הצדיק הגמור המכוין בתפילה והוא יעלה את תפילת העני עם תפילתו הזכה, כי תפילת העני נשארה בלא נשמה והצדיק נותן בה חיות ועי"ז תפילתו עולה. וזהו "תפלה לעני" איך יעשה שתקובל תפילתו לרצון? ומפרש הכתוב "כי יעטוף" פירוש שיתחבר עם הצדיק גמור, ויעטוף הוא לשון חיבור, וזהו "ולפני ה' ישפוך שיחו", פירוש שהצדיק ישפוך את השיחה של העני לפני ה' לקבלה באהבה.

וזהו פירושו גם כאן, "וירא פינחס", דהלומד תורה לשמה נקרא הלימוד הזה בשם "ראיה", כי כוונתו בלימודו לראות המצוה הכתובה בלימוד ההיא למען עשותה, משא"כ הלומד שלא לשמה כוונתו כדי להקרא רבי, וזהו "וירא פינחס" הכתוב מעיד עליו שתורתו היה לשמה הנקרא בשם ראיה, והנה זמרי היה נשיא שבט מישראל והיה גדול בתורה, וכאשר ראה פינחס שעשה המעשה ההוא, הבין שתורתו היה שלא לשמה כל מה שלמד, ונמצא שלא נברא מתורתו רק הגוף של התורה ולכך "ויקח רמ"ח בידו" פירוש את הרמ"ח אברי הגופיים של זמרי לקח בידו לתקנם ולהשפיע להם חיות בתוכם. וק"ל.